

KÖNYVISMERTETÉS, ÚJDONSÁGOK

Recenzió¹

DANIS ILDIKÓ – NÉMETH TÜNDE – PRÓNAY BEÁTA – GÓCZÁN-SZABÓ ILDIKÓ – HÉDERVÁRI-HELLER ÉVA (szerk.) (2020).

A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I-II.

Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest.

„Kezdetben van a kapcsolat.” – vallja Martin Buber (1984, p. 22). „A kapcsolat kölcsönösség. A Te alakít engem, ahogyan én alakítom őt.” (uo., p. 19., a szerző fordításában.) Itt a hangsúly a jelen időn van, amely egyrészt jelzi a kezdet, a kiindulás jelentőségét, másrészt utal arra, hogy a jelen még tart és folyamatos. Kapcsolat mindig lehet, kapcsolat mindig és mindenkinek kell, és a kapcsolat mindig alakít és alakítható.

Recenziómat a fenti idézettel kezdtem, mert a nem régiben megjelent kétkötetes szakkönyv alapmotívumát képezi a kapcsolatban rejlő erő és lehetőség, vagy sajnálatosan akár az akadály.

2020-ban, egy ijesztő évben született ez a hiánypótló szakkönyv, mégis „jó évjárat”. 2020 a COVID-19 vilájárványnak köszönhetően a félelem, a szorongás, a bizonytalanság, a bezártság és az elzártság éve lett. Egy korábbi, az ún. ROAMER vizsgálat (Haro et al., 2014; Wykes et al., 2015) kimutatása szerint, melyben Semmelweis Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikája is részt vett, kiderül, hogy: „A mentális betegségek róják a legnagyobb terhet Európára, az egészségsökkenés legalább 12%-áért a mentális viselkedészavarok felelnek [...]” (Haro et al., 2014, id. Czétényi, 2015. o.n.). Bitter István elmondása alapján: „A magyar lakosság 38%-át érinti valamilyen mentális betegség, ebből a leggyakoribb a depresszió.” (Czétényi, 2015, o.n.).

A fentiek rávilágítanak a kora gyermekkori lelki egészség törekeny voltára, hiszen a ma mentális betegségben szenvedő felnőtt populáció is volt gyermek, és az ő problémáik is nagyrészt a kora gyermekkorban elszenvedett kedvezőtlen hatásokból erednek. Eme összefüggés korai magyar

¹ A kötetek elkészítését és e recenzió megírását az „EFOP-3.4.3-16-2016-00007 – A Semmelweis Egyetem tanulói bázisának szélesítése, bekerülést és bennmaradást támogató programok indításán, valamint balassagyarmati telephelyén új szolgáltatások bevezetésén keresztül” elnevezésű projekt (futamidő: 2017-2021) támogatta.

vonatkozású felismeréséről a kötetben Koller Éva a pszichodinamikus fejlődésemleletekről írt tanulmányában olvashatunk: „*A Budapesti Iskola az 1930-as évektől a korai anya-gyermek kapcsolat fejlődésben meghatározó szerepét képviselte. Elméletei középpontjában a gyermek érzelmi reakciója áll a felnőtt bánásmódjára. Erre világít rá Ferenczi Sándor nyelvzavar fogalma, mely szerint a gyermek számára a felnőtt intenzív érzelmi traumatikusak. Új szempontot vezet be, miszerint a „kevés” érzélem mellett a „sok”, vagyis az érzelmi elhanyagolás mellett az elárasztás is sérülést okoz a gyermek számára.*” (I. kötet. p. 104.).

A most megjelent kétkötetes szakkönyv hiánypótló a kora gyermekkorral foglalkozó szakma számára.

Minden tanulmány kiemelkedően fontos, együttesen és egészében ad átfogó képet a végre fókuszba helyezett, koragyermekkorai lelki egészség támogatásának meghatározó szerepéről. A könyvek felosztását tekintve mindkét kötet három tematikus részre tagolódik. A két kötetben összesen 25 tanulmány található. Az I. kötetben, ami fejlődésemleleti irányzatok és empirikus eredményeket foglal magában, 15 tanulmány szerepel, a II. kötetben pedig, ami módszereket, irányzatokat és modellprogramokat tartalmaz, 10 tanulmány tárja előnk legkorszerűbb formában a téma legkülönbözőbb vetületeit.

Terjedelmi okokból most csak szűk keresztmetszetben van lehetőség kiemelni tanulmányokat, részleteket, végső soron azzal a céllal, hogy a kedves olvasó a szakma tudományos, elméleti, oktatási vagy gyakorlati területéről érkező, a maga érdeklődése mentén tudjon elmélyedni a kétkötetes szakkönyv tanulmányaiban.

Jelen szakkönyv igen széles spektrumát fogja át a kora gyermekkorai lelki egészségnek, rávilágítva ennek a teljes felnőtt életkort meghatározó jelentőségére, ezáltal messze túlmutatva a kora gyermekkorral foglalkozó célközönségen.

Az elméleti kötet bevezető tanulmányában Danis Ildikó a csecsemő- és kisgyermekkorai lelki egészség támogatásának indokoltságát fejti ki, mint új fókuszot a kora gyermekkorai intervencióban és mint befektetést a jövőbe. Az ún. heckmani befektetési görbe az emberi tőkébe való beruházás megtérülésének mértékét mutatja be életkoronként. „*A cél tehát az, hogy minden kisgyermek számára – függetlenül testi, pszichés és környezeti adottságaitól – már születéstől kezdve, sőt még előbb is, megteremtjük azokat a téri, tárgyi és személyi feltételeket, amelyek segítik őket képességeik és autentikus személyiségük kibontakozásában.*” (I. kötet p. 24.)

Korai élményeink teljes életpályánk alakulására kihatással vannak és befolyásolják későbbi viselkedésünket, fizikai és lelki egészségünket, és mindez meghatározza élethosszig tartó tanulásra való képességünk kibontakozásának lehetőségét. A cél a családok minél korábbi bevonása a megfelelő szolgáltatásokba, programokba. A társadalom is így lehet sikeres a későbbi költségek lefaragásában és az előnyök megteremtésében.

A gyakorlatból érkező, a kora gyermekkorai intervenció speciális területével, az eltérő fejlődéssel, annak interdiszciplináris diagnosztikájával és rendszerszemléletű fejlesztő terápiás ellátásával foglalkozó szakemberként először találkozom olyan szakkönyvvel, melyben a tágabb értelemben vett szakterületem tulajdonképpen minden aspektusa megtalálható. Aki egy szakmai részterületen szeretne még inkább elmélyedni, azt ajánlott irodalmak segítségével tovább kalauzolják a szerzők. Remélhetőleg az egybeszerkesztett tanulmányok széles körben kerülnek felhasználásra a kora gyermekkorral foglalkozó területekben érintett felsőoktatási képzésekben. Az óvodapedagógiától (sőt a kisgyermekgondozással és -neveléssel foglalkozó képzésektől), a gyógypedagógián és a neveléstudományon át, a fejlődépszichológiáig és a pszichoterápiás képzésekig alapként kellene a

két kötetre támaszkodni. Ezen túlmenően mindez fontos lehet más, releváns felsőfokú továbbképzéseken, így például a családterápiás alapképzésben is. Ez nagy lépés lenne a megelőzésben.

A gyakorló szakember számára a tárgyalt problémakörökben megelevenednek a sorok, megelevenednek sorsok. Megjelennek a téma érintett alanyai: a már diagnosztizáltak, vagy a terápiába, fejlesztésre járó gyerekek, anyák, apák, családok, akik részben az olvasottak alapján kerülhetnek közelebb a diagnózishoz, vagy akiknek a megfelelő ellátására így talál útmutatást a szakember.

A kötetek felépítését tekintve fontos szempont a kronológiai megjelenítés mellett a támogatás szempontjából egészséges fejlődésből történő kiindulás, a lelki egészség és a kora gyermekkori fejlődés zavaraihoz történő megérkezés. A szerzők a kora gyermekkorhoz kapcsolódó, hazánkban is meghonosodott kora gyermekkori intervenció fogalmát széles értelemben kezelik. A szerzők által képviselt fontos szempont, hogy akár már a gyermektervezés idején minden gyermek számára univerzális módon, célzottan minőségi szolgáltatások legyenek elérhetők a személyiség optimális kibontakozásához és a kompetens szülőség támogatásához. Az eltérő fejlődésű, speciális bánásmódot igénylő gyermekek és családjaik támogatására differenciált támogatás megszervezését hangsúlyozzák. Tehát elsődleges cél az esélyadás és a felzárkóztatás. Erről részletesebben Danis Ildikó bevezető tanulmányában olvashatunk az első kötetben.

Az **elméleti I. kötet** első részében három tanulmánnyal a fejlődés különböző elméleteibe vezetnek be a szerzők az olvasót.

A kötet második része az egészséges fejlődés hátterét mutatja be. A szerzők négy tanulmányban foglalkoznak a korai gyermekágy gyakorlati tapasztalataival profilaktikus megközelítésben (Németh Tünde); a szülővé válás, a gyermekvállalás társadalmi és pszichológiai folyamataival (Danis Ildikó); a gyermekkori önszabályozás alakulásával és annak jelentőségével (Cs. Ferenczi Szilvia, Németh Tünde); valamint a korai kötődés és lelki egészség összefüggéseivel (Tóth Ildikó).

A kötet harmadik része a fejlődés és lelki egészség zavarairól ad átfogó ismereteket, amit Danis tanulmánya vezet be a kora gyermekkori fejlődés és a lelki egészség zavarainak nemzetközi osztályozásáról. E témában a 2019-ben publikált, szintén hiánypótló, a Medicina kiadó által megjelentetett diagnosztikai szakkönyv magyar kiadására hivatkozunk *DC:0-5TM – A csecsemő- és kora gyermekkori lelki egészség és fejlődés zavarainak diagnosztikai klasszifikációs rendszere* (2019) címmel. A sokak által csak DC-nek vagy DC:0-5-nek nevezett kötet magyar kiadása Danis Ildikó szerkesztésében készült.

A további tanulmányok a regulációs zavarok és kapcsolati nehézségek elméletét és gyakorlatát tárják elénk (Hédervári-Heller Éva), majd az atipikus fejlődést, ennek lelki egészséggel való összefüggéseit és a családi rendszerre gyakorolt hatásait tárgyalják (Góczán-Szabó Ildikó, Prónay Beáta). *„Az atipikus fejlődés kifejezés egy nagyon heterogén csoportot foglal magába. Egyfelől ide soroljuk azokat a gyermekeket, akiknek a fejlődése valamilyen oknál fogva a születésüktől kezdve eltér a tipikus fejlődéstől, de a prognózis lehet nagyon kedvező: másrészt ide soroljuk azokat a gyermekeket is, akiknek a születés pillanatában nyilvánvaló fogyatékoságuk van, melynek a prognózisa a sérülés típusától függően kedvező vagy kedvezőtlen.”* (I. kötet, p. 332.). A szerzőpáros másik tanulmányának középpontjában a fogyatékosággal élő szülők megerősítése és képessé tétele áll, a különböző intervenciók és szolgáltatások ismertetése révén. A tanulmány bemutat egy fiatalabb tudományágot, az ún. fogyatékoságtudományt is, ennek keretében pedig a felnőtt élethez, intimitáshoz és szülőséghez való jogot is tárgyalja (I. kötet, p. 372.).

A Németh Tünde – Hortobágyi Ágnes szerzőpáros a perinatális és a kora gyermekkor időszakában átélt gyász és veszteség jellemzőit mutatja be. Tanulmányukban modelleket ismertetnek a rossz hírközlés szempontjaival összefüggésben (I. kötet, p. 403.). Figyelmeztetnek a veszteségre adott válaszokban megjelenő nemi különbségekre, és ismertetik az abortusz okozta veszteség kérdését is. Kitérnek még a korunkat jellemző egyéb veszteség területeire, így a mesterséges megtermékenyítés, vagy az ikervárandósság perinatális veszteség aspektusaira, ezek terápiás vonatkozásaira is. Fontos téma a fejezetben a koraszülés mint veszteség, ami a perinatális halálozások 75%-át okozza. „Magyarországon körülbelül minden tizedik gyermek koraszülöttként jön a világra, amely évente körülbelül hater ezer családot érint.” (I. kötet, p. 411.).

A bántalmazás témakörét és a trauma lelki egészségre gyakorolt hatását – a sajátos idén januárban elhunyt – Lénárd Kata tárja elénk. A korai traumák hatásáról így ír: „A kötődési traumatizáció károsíthatja a mentalizációs képességeket és a leginkább a másokkal való kölcsönös biztonságos kapcsolódás lehetőségét nehezíti meg.” (I. kötet, p. 421.). Írásának talán legfontosabb üzenete: „Számos tanulmány bizonyítja, hogy a kapcsolati traumatizáció összefüggésben áll súlyos pszichopatológiai körképekkel, korai kutatások a bántalmazás és borderline személyiségzavar, PTSD (posttraumás stressz zavar) közötti összefüggésekre hívták fel a figyelmet.” (I. kötet, p. 421.) A tanulmányban kifejtésre kerülnek a bántalmazás és elhanyagolás különböző formái, és azoknak a gyermek lelki fejlődésére gyakorolt következményei.

Az elméleti kötet utolsó tanulmánya a pszichiátriai betegség és a szülőség témakörét tárgyalja, kezdve az anyákat érintő perinatális mentális zavaroktól a postpartum zavarokon át azok szülő-csecsemő kapcsolatot alakító, befolyásoló hatásáig. Végül a teamben végzett intervenciók és preventív lehetőségekbe kaphat betekintést az olvasó az ún. Mother-Baby Unit (MBU modell) és annak hazai változata bemutatásán keresztül. A tanulmány szerzői (Hortobágyi Ágnes, Németh Tünde, Kurimay Tamás) fontosnak tartják kiemelni, hogy a súlyosabb esetekben az anya és a csecsemő osztályra való együttes felvételének egyik előnye, hogy elősegíti a csecsemőgyilkosság megelőzését, másrészt megelőzi vagy csökkenti az önkárosító magatartásformákat, ezen túlmenően: „Közös kórházi elhelyezés esetén az anya-gyermek interakció támogatásának segítségével nagyobb valószínűséggel alakul ki biztonságos kötődési kapcsolat anya és gyermeke között.” (I. kötet, p. 460.). A modell hazai megvalósulásának bemutatását bővebben a II. kötetben találja az olvasó.

A **szakkönyv II. kötete** bemutatja a tárgyalt korosztályt (0-3 év) érintő, nagy tradíciókkal rendelkező, hazai pszichoterápiás eljárásokat, módszereket és modelleket. Ez a szakmai gyakorlati szakkönyv is három részre tagolódik: I. Módszertani alapok, II. Hazai módszerek bemutatása és II. Hazai modellprogramok bemutatása.

Az első részben Góczán-Szabó Ildikó, Hédervári-Heller Éva és Németh Tünde segítségével az olvasó bevezetést kap az egykoron a Tavistock klinika gyermekpszichoterápiás képzésben oktató Bick Ester módszerén alapuló csecsemőmegfigyelés rejtelseibe, az anya-csecsemő interakciós és mentalizációs kérdéskörbe, valamint a Hédervári-Heller és Németh által kidolgozott integrált szülő-csecsemő/kisgyermek konzultációban és terápiában (ISZCSK) alkalmazott csecsemő-megfigyelésbe (II. kötet, p. 41.).

A kötet következő tanulmányát is Hédervári-Heller Éva jegyzi a szülő-csecsemő és a terapeuta/konzulens kapcsolat pszichodinamikus megközelítéséről, melyben a regulációs zavarok sokrétű mibenlétét és a terápiás beavatkozás lehetőségeit mutatja be. E rész utolsó tanulmánya (szerzője Danis Ildikó) a kötődés- és kötődésalapú intervenciók fókuszába illesztett kora

gyermekkori szülő-gyermek kapcsolat és lelki egészséget támogató nemzetközi programjait, módszereit taglalja. Többek között szülőséget, nevelést támogató programokat (II. kötet, 76. oldaltól), konzultációs és pszichoterápiás irányzatokat, kapcsolati és kötődésalapú intervenció programokat és azok elérhetőségét mutatja be. A tanulmányt követő melléklet rendkívül sok hasznos, inspiráló külföldi programot és módszert gyűjt egybe.

A második részben négy tanulmány a szülő-csecsemő konzultációs/terápiás ellátást, valamint az ehhez kidolgozott képzéseket ismerteti. A sorban első tanulmány az integrált szülő-csecsemő/kisgyermek konzultáció (ISZCSK) és terápiás kezelés kezdetét és fejlődését, célját és tartalmát mutatja be, ami Hédervári-Heller Éva és Németh Tünde gyümölcsöző egymásra találásának és összefogásának köszönhetően 2005-ben indult el Magyarországon. Hátori Eszter írása a csecsemő-szülő kapcsolatdiagnosztikát és konzultációt, valamint ennek képzését ismerteti, ami szintén pszichoanalitikus megközelítésen és interdiszciplináris, valamint kapcsolati szemléleten alapul: „... a regulációs problémák és zavarok tüneti és kapcsolati jellemzők felismerésére, valamint az egyénre és családra szabott, kapcsolatfókuszú konzultáció vezetésére készíti fel a kora gyermekkori ellátásban dolgozó szakembereket.” (II. kötet, p. 124.) Halász Anna és Jakab Katalin tanulmánya az EGO Klinika szemléletét és módszertanát ismerteti, ami 30 éve folytat analitikus szemléletű gyermekpszichoterápiát csecsemőkortól késő serdülőkorig (II. kötet, p. 142.). A gyermekklinikus szakemberek szemléletének és klinikai jártasságának formálására a Klinika kidolgozta a gyermekpszichoterápiás módszertani képzését. Végül Frigyes Júlia és Molnár Judit Eszter mutatják be a Vadaskert Kórház Szakambulanciáján működő anya-csecsemő terápia szemléletét és módszertanát. A gyermeket az anya-csecsemő terápiában elkötelezett szövetségesnek tekintik (II. kötet, p. 151.), a sírást pedig terápiás eszköznek, amely „feszültségoldó, vigasztaló, felszabadító, katartikus.” (II. kötet, p. 152.).

A kötet utolsó része hazai modellprogramokat ismertet. Első tanulmányként Németh Tünde és Kurimay Tamás mutatja be a pszichiátriai beteg szülők és gyermekeik együttkezelésére alapított programot. Lengyel Anna és Siba Mónika a Budapesti Korai Fejlesztő Központban végzett evésterápiás munkát mutatják be. Az utolsó, a kötetet záró tanulmányban Scheuring Noémi és Szabó László adnak betekintést a Heim Pál Országos Gyermekkorház kora gyermekkori Evés- alvászavar Ambulancia működésébe.

Összegzés

Az olvasó két kimagasló szakmai igényességű elméleti és gyakorlati tanulmánykötetet vehet kézhez, melyek áttekinthető formában, egymással harmonizáló szövegezésű írásokat tartalmaznak. A tanulmányok szemléletére az interdiszciplináris megközelítés, a rendszerszemlélet és a humán fejlődés ökológiai szemlélete jellemző. A szerkesztők a tanulmányokban tárgyalt, adott esetben kevésbé ismert témákhoz lábjegyzeteikben külön magyarázatokat is fűztek, így a különböző szakmát képviselő szakemberek számára egyaránt elérhetőek a fontos ismeretek. Megkönnyíti a lábjegyzetek követését, hogy az olvasó a magyarázatokat mindig az aktuális oldal alján találja meg. Minden tanulmány végén a felhasznált irodalom előtt kap az olvasó ajánlott irodalmat a témához. A tanulmányok mind a két kötetben kronológiai és tematikus ívet alkotva kapcsolódnak egymáshoz az általánostól a speciális ismeretekig. A kora gyermekkori nevelésbe, gondozásba, intervencióba

befektetett energia, valamint az anyagi erőforrások megtérülése szintén fontos szempontot képvisel a tanulmányokban.

A szerzők kulcsfontosságú szerepet tulajdonítanak a szülők és gyerekek között kialakuló kapcsolatnak a gyermek fejlődésében és lelki egészségének alakulásában.

A kétkötetes szakkönyv elméletekbe ágyazott, aktuális kutatási eredményekkel alátámasztott, átfogó ismereteket ad. A szükséges tudásanyag, összefüggések egybegyűjtésén túl egyúttal friss információt nyújt a nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozása és bemutatása révén, nemzetközi példákon keresztül, valamint a kapcsolódó magyarországi projektek, programok, műhelyek, intézmények vonatkozásában. Ezen túlmenően választ vagy megerősítést is kaphat az olvasó a miértekre, vagy adott esetben támaszt és inspirációt szakmai tevékenységéhez és tudásának elmélyítéséhez. Végül, de nem utolsó sorban pedig abban is segít, hogy tettekre sarkalljon a közös felelősségvállalás tekintetében a szakpolitikai teendőik során.

A szerzők szándékuk szerint a kötetekben „...egységes, modern tudást és szemléletet szeretnének közvetíteni a korai gyermekkor időszakáról, a korai fejlődésről, szülőségről, a szülő-gyermek kapcsolatáról, és mind ezek alakulásának komplex hátteréről.” (I. kötet, p. 16.).

Topolánszky Zsindely Katalin
gyógypedagógus, klinikai szakpszichológus,
pszichoterapeuta, kiképző családpszichoterapeuta
A Bethesda KIDSz vezetője

Felhasznált szakirodalom

- Buber, M. (1984). *Das Dialogische Prinzip*. Verlag Schneider, Heidelberg.
- Czétényi R. (2015). *Európai cél a mentális egészségkárosodások csökkentése*. Semmelweis Médiasarok. Letöltve: <https://semmelweis.hu/hirek/2015/09/28/europai-cel-a-mentalis-egeszsegkarosodasok-csokkentese/>
- Danis I. (szerk.). *DC-0-5 A csecsemő- és korai gyermekkorai lelki egészség és fejlődés zavarainak diagnosztikai klasszifikációs rendszere – Zero to Three*. Medicina, Budapest.
- Haro, J.M., Ayuso-Mateos, J. L., Bitter, I., Demotes-Mainard, J., Leboyer, M., Lewis, S. W., et al. (2014). ROAMER: roadmap for mental health research in Europe. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 23(Suppl. 1), 1–14. <https://doi.org/10.1002/mpr.1406>
- Wykes, T., Haro, J. M., Belli, S. R., Obradors-Tarrago, C., Arango, C., Ayuso-Mateos, J. L., Bitter, I., et al. ROAMER consortium (2015). Mental health research priorities for Europe. *Lancet Psychiatry*, 2(11), 1036–1042. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(15\)00332-6](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(15)00332-6)

